

Л 615
235

318445 15

ИЗВОД

879 св.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

из

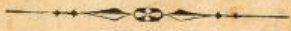
М. И. Бр. 240

СРПСКЕ ГРАМАТИКЕ

СВОЈИМ УЧЕНИЦИМА

САСТАВИО

ЈОВАН ЖИВАНОВИЋ.

У НОВОМ САДУ

СРПСКА НАРОДНА ЗАДРУЖНА ШТАМПАРИЈА
1874.

1877

1877

THE AMERICAN

LIBRARY

NEW YORK

1877

1877

1877

1877

1877

І. И ІІ. ДЕО ГРАМАТИКЕ.

НАУКА О ГЛАСОВИМА

И

ОБЛИЦИМА.

AMERICAN ANTHROPOLOGICAL

ARCHIVES

AMERICAN ANTHROPOLOGICAL

Грамматика се дели на четири дела: на науку о гласовима, о постајању речи, о облицима и о реченицама.

I.

НАУКА О ГЛАСОВИМА.

1.

Слова.

Слова су знаци којима бележимо гласове. Сва слова заједно зову се буквица.

2.

У српском језику има 30 гласова, за које има ових 30 гласова: а, б, в, г, д, ђ, е, ж, з, и, ј, к, л, љ, м, н, њ, о, п, р, с, т, у, ф, х, ц, ч, џ, ш.

Примедба. Осим ових слова има још једно без гласа, а то је њ. оно се пише између самогласнога слова и *р* кад је и *р* самогласно да се не би читало као сугласно н. п. умрњо, грњце, суџица.

3.

Слова су или самогласна или сугласна. Самогласна сама собом чине слог, а сугласна само с којим самогласним

4.

Самогласних слова има шест, два мека: *и, е* и четири тврда: *а, о, у, р.*¹⁾

---

¹⁾ Пригорци имају осим ових самогласних још једно самогласно које се у говору једва чује и у оним речима изговора где је у ст. словенским *ѡ* или *ѡ* а и на место *а* које се између два сугласна умеће. Тај би глас могли обележити овим словом: ѡ, н. пр. *дѡи, дѡизк, ѡтѡи, кѡд, бѡдѡи дѡи*.

А за што се зову *и, е* мека, *а, о, у, р*, тврда о том ваља да учитељ своје ученике обавести, јер самогласна могу се подленти и по оруђима за говор на грлено *а*, испчано *и*, уснено *у*, грлено и испчано *е* и грлено и уснено *о*.

5.

Сугласних слова има двадесет и пет, и то:

три течна: *л, н, р*;

два зубна: *д, т*;

пет уснених: *б, п, ф, в, м*,

три грлена: *г, к, х*;

три пискава: *з, с, ц*;

девет непчаних: *ж, ш, џ, ч, ј, љ, њ, ђ, ћ*.

6.

Сугласна се деле и на тврда и мека.

Тврда су: *д, мека су: т.*

г,

к, ф,

ж,

ш,

џ,

ч,

ђ,

ћ,

з,

с и ц,

б,

п,

Гласовни закони самогласних слова.

7.

Сви гласовни закони самогласних слова оснивају се: на изједначивању, сажимању, слабљењу, јачању и зеву.

8.

Изједначивање самогласних слова.

Изједначивање самогласних слова бива: а) у сложених придева у појединим надежима н. п. из *добро+ога* добијамо *добро+ога* изједначивањем самогласнога *е*, а сажимањем самогласних добијамо: *доброга, добро+(ј)ему=добро+ому=доброму*. б.) У појединих глаголских облика, као у глагола III. врсте другога раздела четврте врсте и пете врсте првога раздела, н. пр. *види-е-м=види-и-м=видим, =хвали-е-м=хвали-и-м=хвалим; чува-е-м=чува-а-м=чувам* и т. д.

9.

Сажимање самогласних слова.

Сажимање самогласних бива: а) у сложених придева н. п. добро+ега=добро+ога=доброга; добро+ему=добро+ому=доброму. б.) у појединих глаголских облика н. пр. чува-е-м=чува-а-м=чувам (вид. 8.) и т. д.

10.

Јачање самогласних слова.

Јачање или ступњевање је кад на место слабијега самогласног слова долази јаче, а противно овом зове се слабљење. н. п. 1.) *е* прелази јачањем у *о* н. п. *оток* од *тек*; *плот* од *плет*; *рок* од *рек*.

2. *и* а, постаје јачањем *е* по источном говору. *ије*, је по јужном н. пр. *цвијељати* од *цвил*, *тјешити* од *тих* б.) *ој* н. п. *гној* од *гни*, *лој* од *ли*, *рој* од *ри*, *покој* од *чи*, *разбој* од *би*, *завој* од *ви*.

3. *о* постаје јачањем *а*. н. п. *освајати* од *свој*, *скакати* од *скок*, *скланати* од *склоп*, *стварати* од *свор*, *заговарати* од *заговор* и т. д.

4. старинско самогласно *л* и *р* постају јачањем а.) *ел*, *ер* н. п. *мељем*, *стеља*, б.) *ол*, *ро*, *ор*. н. п. *кољем*, *морити*, *простор*, *прозор*, *зора*. в.) *ил*, *ир*, *ли* н. п. *препирати*, *отпирати*, *отирати*, *бирати*, *заклињати* г.) *ал*, *ар*, *ла*, *ра*. н. п. *палити*, *варити*;

5. *з* и *џ* ¹⁾ постају јачањем а.) *о* н. п. *опона* од *пън*, *звонити* од *звън* б.) *и* н. п. *опомињати* од *мън*, *читати* од *чѣт*, в.) ст. слов. *ѣ*. н. п. *цвѣт* од *цѣтъ*.

6. *у* и ст. словенско *ы* постају јачањем *ав*, *ва*, *ов*. н. п. *плавити*, *поплавица* од *плу*, *отава* од *ты*, *бавити* од *бы*.

7. Старословенско *ж* ²⁾ постало је јачањем од *л* тако је и у српском *у* од *е* н. п. *пружити* од *прег*, *жулити* од *жесд*, *уже* од *вез*.

¹⁾ *ж* одговара српском *у* а *л* српском *е*

²⁾ *џ* и *ѣ* одговарају српском *а*.

11.

З е в.

Кад дођу два самогласна слова једно до друго, а не припадају једном слогу онда постаје зев. У оваком случају због зева умеће се *ј* а где где и *е. н. п. би-ј-е-м, ли-ј-е-м, би-в-а-ти, чу-в-е-н.* Зев остаје ако после самогласнога долази *о* које је постало од *л, н. п. видео, писао,* и т. д. и у сложеним речима, н. п. црноока, дванаест.

Гласовни закони сугласних слова.

12.

Гласовни закони сугласних слова оснивају се на изједначавању и разједначавању.

13.

Изједначавање сугласних слова или је потпуно или непотпуно.

14.

(потпуно изједначавање.)

Потпуно је изједначавање кад из два неједнака сугласна постану једнака. У српском језику два једнака сугласна не могу стајати, за то једно отпада н. п. разжалити=ражжалити=ражалити; разтавити=расставити=раставити. Кад дође дакле *з* пред *ж, ш,* или *с,* онда се изједначаује са овим сугласнима па на послетку отпада *А* тако и *д* пред *т* се изједначаује, па онда отпада н. п. откати место одткати. ¹⁾

¹⁾ Потпуно изједначавањем даје се растумачити и ово: *д* и *т* пред *ч* и *џ* изједначају се са овим словима па онда отпадају н. п. *каца* (м. ка-д-ца), *обоци* (м. обо-д-ци), *срце* (м. ср-д-це), *качара* (м. ка-д-чара), *оци* (мо-т-ци), *оче* (м. о-т-че), *сација* (м. са-т-џија). Такође и кад *д* или *т* стоји после *з* или *с* а пред *б* и, *л,* и или *љ* онда се изједначају па отпадају, н. п. *гозба* (м. гос-т-ба), *масно* (м. мас-т-но,) *болесник* (м. болес-т-ник,) *болетине* (м. болес-т-љив).

15.

(Непотпуно изједначавање.)

Изједначавање је непотпуно, кад сугласна не по-
стану једно другом једнака, него тек налик т. ј. мека
сугласна могу стајати пред меким, а тврда пред твр-
дјм. Овом правилу припада све што је под бројем 16,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 24.

16.

(ј после сугласних.

Уснена слова кад дођу пред *ј*, онда између њих
и *ј* умеће се *л* н. п. *купљен*, *љубљен* место купјен, љубјен.

17.

Кад стоји после зубних сугласних *ј*, онда од *тј* и
дј постаје *ћ* и *ђ* н. п. *враћен рођен* место вратјен, родјен.

18.

Кад стоји *ј* после грлених сугласних, онда се гр-
лена претварају у непчана н. п. *плачем*, *лажеш*, дишем
место плакјем, лагјем, дихјем.

19.

Кад стоји *ј* после пискавих сугласних, онда се пи-
скава претварају у непчана н. п. *пишем* место писјем,
кличем место клицјем.

20.

Кад *ј* стоји после течних *л* и *н*, онда се *лј* и *нј*
слију у *љ* и *њ* н. п. *хваљен*, *брањен*.

21.

(После грлених сугласних мека самогласна.)

Кад грлена сугласна стоје пред наставцима који
почињу са *е*, онда се претварају у непчана н. п. *човече*
печеш, *божје*, *жжежеш*, *душе*.

22.

Грлена пред наставцима за надеже и лица, који почињу са *и*, претварају се у пискава; а кад несу наставци за надеже и лица, него други какви и почињу се са *и*, онда се грлена претварају у непчана, н. п. *сук, вуци течем*, теци; точити; друг, дружи дружити се.

23.

кт, гт, хт пред *и* претварају се у *ћ* н. п. од *ретки* постало је *рећи*; од *жсгги* постало је *жећи*.

24.

Осим ових правила има да се запамте још ова за непотпуно изједначавање:

Правило прво. Тврдо слово кад у једној речи дође пред меко, претвара се у меко, н. п. *слат-ко* (*д* у *т*), *друк-чије* (*г* у *к*), *ис-ток* (*з* у *с*).

Изузетак. Пред *с* требало би *д* да се претвори у *т*, али је тешко изговорити и једно и друго, за то се на оваким местима у писању *д* не претвара, н. п. *градски, одслужити*.

Правило друго. Овако се мека слова пред тврдим претварају у тврда, н. п. *свад-ба* (*г* у *д*) *тобџија* (*п* у *б*) *ниг-да* (*к* у *г*), *задуж-бина* (*ш* у *ж*), *зграда* (*с* у *з*).

Правило треће. *з* се претвара у *ж* пред *ђ, љ, њ* *гвожђе, ражљутити, пажња*, а *с* се претвада у *ш* пред *ч, ћ, љ, њ*. н. п. *дашчица, лишке, пошљем прошња*.

25.

Два једнака сугласна не могу стајати једно до другог, него се једно изоставља, н. п. *одржати* (м. од-држати), *разнати* (м. раззнати).

26.

(Разједначивање сугласних слова.)

Разједначивање је сугласних кад се два једнака сугласна разједначе. н. п. плести (м. плет-ти), пасти (м. пат-ти, а ово м. пад-ти).

27.

(До давање сугласних слова.)

Сугласно у почетку речи додано ¹⁾ н. п. *них, њима*

Сугласно у среди речи додано, ²⁾ н. п. *греб-с-ти, човеча-н-ство.*

Сугласно на крају речи додано, ³⁾ н. п. *дакле-м дакле-н.*

28.

(Одузимање сугласних слова.)

Сугласно у почетку речи одузето, ⁴⁾ н. п. *штица* (м. дъштица), *штета* (м. тъштета.)

Сугласно у средини речи испало ⁵⁾ н. п. *јеси* (м. јес-си), *одржати* (м. оддржати).

Сугласно отпало на крају речи ⁶⁾ н. п. *ждребе* (м. ждребет.)

29.

Акцента у српском језику имају четири: (') врло дуг, (˘) дуг, (˙) врло кратак, (˚) кратак. Акценти су ударача гласом или тонови на речима. Гласом се удара само на самогласна.

1. Примери за врло дугачки акценат: гла́ва, рѣ́ка, пи́смо, ро́да, ру́ка, је́ка.

¹⁾ prothesis.

²⁾ epenthesis.

³⁾ epithesis

⁴⁾ aphæresis.

⁵⁾ synkope.

⁶⁾ apokope.

2. Пример за дугачки акценат: *п^авда, т^ело, стр^ина, до^јка, ћ^урка, ж^рвањ.*

3. Примери за врло кратак акценат: *сл^ава т^еме, р^ика, х^уга.*

4. Примери за кратак акценат: *ма^гла, св^едо^к, б^и-сер, п^исто^к.*

О Г О В О Р И М А.

30.

Говори су разлике у језику између делова једнога народа.

31.

Разлике су између говора што сви Срби не изговарају једнако оних речи, у којима у староме словенском стоји *ѣ* (јатъ), него једни говоре у оваковим речима где је у староме слов. *ѣ*) чисто *е* н. п. *в^ер^т, ко^елено, дево^ејка*, и овај се говор зове *источни*; други говоре *и* н. п. *ви^ира ко^илино, дево^ијка*, и овај се говор зове *западни*, а трећи говоре *ије, је, и*, и овај се зове *јужни*. За овај јужни говор има особитих правила.

32.

(Правила јужнога српскога говора.)

Правило прво. Где се у таким речима у обадва друга говора глас отеже, онде се говори *ије*, н. п. *ди-јете, вријеме, млијеко, ријеч*.

Изузетак. Од овога се правила изузимају само неке речи од два слога, и то у другоме падежу множине (где имају *је* (место *ије*) н. п. *вјера вјера; мјеста*).

Правило друго. Где је у оваким речима у обадва друга говора глас кратак, онда се говори *је*, н. п. *вјера, бјелица, завјет*.

Изузетак. После *рј* се обично избацује, па се говори чисто *е* (место *је*) н. п. *мрежа, брегови*; али се опет каже по правилу: *рјечит, грјешник*.

Правило треће. И говори се где би у оваковим речима старо словенско *ѣ* дошло пред *ј*, пред *ђ* или пред самогласно, н. п, сијати (место сјејати) бијах, *прије*, био, цно.

Примедба. А) За облике: *добрајех* *добрајем* гледај у заменич-кој склонидби.

Б) јужни говор дели се на више нижих говора, као:

а.) Пригорски. Особине овога су говора ове:

1. Глас *з* у речи *зора* изговара се као *дз* дакле *дзора*. Осим те речи чује се тај глас и у некојим страним речима.

2. старинско *ѣ* и *ѵ* у неким речима изговара се као *ѣ* или као чисто *е*.

3. У речима које се свршују на *ст*, *шт*, *зд* и *жд* избацује се крајњи глас н. п, слабо, плаш, гроз, даж.

4. У речима где има *ао*, скраћују га у *а* путем изједначавања и сажимања н. п. копа, ора, зава место копао, орао заова.

5. *дј* и *тј* претварају се у *ђ* и *ћ*, н. п. *ђевојка*, вићети, лећети, и још друге особине ¹⁾

б.) Дубровачки ²⁾ в.) Херцеговачки ²⁾ г.) Босански ²⁾

В.) Источни говор дели се на *сретски* који се говори и у Банату и у северним крајевима кнежевине Србије и *ресавски* који се говори на источним крајевима кнежевине Србије и у Старој Србији. ³⁾

II.

НАУКА О ОБЛИЦИМА.

Наука о облицима дели се на науку о склањању и на науку о сирезању.

Код склањања и код сирезања гледи се на основу и на наставке. Основа је оно на што се наставци додају. Тако је н. п. *жена* облик, а том је облику основа *жен* а наставак *а*.

Осим прилога, предлога, савеза и усклика све друге речи мењају облике.

¹⁾ Учитељ ваља да их ученицима све наброји.

²⁾ Учитељ нека особине тога говора ученицима наброји.

³⁾ Учитељ нека наброји особине тих говора ученицима.

Склањање.

Склањање значи мењање именица, придева, бројева и заменица по падежима: првом, другом, трећем, четвртном, петом, шестом и седмом у јединини и множини.

Склонидаба или је именска, или заменичка или сложена. Именској склонидаби припадају: именице, придеви и личне заменице: ја, ти, себе.

Склонидаба именска.

Склонидаба именска дели се на пет врста.

- Прва врста.** У прву врсту иде имена, која за први падеж немају наставка а био је у староме словенском језику *ъ*, н. пр. *јѣлен (ъ)*.
- Друга врста.** У другу врсту иду имена, која имају за први падеж наставак *о*, н. п. *дело*.
- Трећа врста.** У трећу врсту иду имена, која имају за први падеж наставак *а*, н. пр. *риба*.
- Четврта врста.** У четврту врсту иду именице, које за први падеж немају наставка, а био је у ст. словенском језику *ь*, н. п. *путь (ь)*, *кост (ь)*.
- Пета врста.** У пету врсту иду именице, којима се основа свршује на сугласно слово, које у првом падежу отпада, н. пр. основа: *камен*, прв. пад: *ками*, основа: *имен*, прв. падеж *име*.

Прва врста.

Ова врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице, којима се основа не свршује на *ъ*, *ь*, *ѣ*, *ѣ*, *ч*, *ж*, *ш*, *ј*, *ц*.

Јединина	Множина.
1. јѣлен	јѣлен-и
2. јѣлен-а	јѣлѣн-ѧ

Једнина

3. јѐлен-у
4. јѐлен-а
5. јѐлен-е
6. јѐлен-ом
7. јѐлен-у

Множина,

- јѐлен-има (јѐлен-ом)
- јѐлен-е
- јѐлен-и
- јѐлен-има (јѐлен-и)
- јѐлен-има (јѐлен-их)

Примедбе за овај раздео. У овај раздео иду и имена људска са наставком *о*, а и имена која се придевају познату човеку или живини такође с наставком *о*, н. пр. Мирко

2. Пред наставком *е*, у петом падежу претварају се у основи крајња грлена слова у непчана. н. пр. *јунак*: *јуначе*, *бог*: *боже*, *грех*: *греше*. Овако се у речима *кнез* и *витез* претвара *з* у *ж* *кнеже* *витеже*. *Француз* у 5 падежу има *Французу*, а *угорсуз*: *угорсузе*.

3. У множини се пред наставцима који се почињу гласом *и* мењају у основи крајња грлена у пискава, н. п. *рог*: *рози*, *рози*-ма; *јунак*: *јунаци*, *јунаци*ма; *орак*: *ораси*, *ораси*ма.

4. Речи с наставком *ин* или *јанин* избацују у множини крајње своје *ин*: *Србин*: *Срби*, *Србима*; *грађанин*: *грађани*. *Турчин* има *Турци*.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа свршује на *љ*, *њ*, *ћ*, *ђ*, *ч*, *ж*, *ш*, *ј*, *ц*, и имена људска с наставком је: *краљ*, *огањ*, *нож*, *змај*; *Станоје*.

Једнина:

1. о́рач
2. о́рача
3. о́рачу
4. о́рача
5. о́рачу
6. о́рачем
7. о́рачу

Множина:

- о́рачи
- о́рача
- о́рачима (о́рачем)
- о́раче
- о́рачи
- о́рачима (о́рачи)
- о́рачима (о́рачих)

Примедбе за овај раздео. 1. Речи овога раздела имају за пети падеж јединине наставак *у* а за шести јединине *ем*.

2.) Именице којима се основа свршује на *и* имају у 5. падежу *че* н. п. *отац*: *оче*, *стриц*: *стриче*. *Ковиц* има у 5. п. *ковицу*.

3. Имена људска с наставком *је* имају 5. пад. једнак првом н. п. *Станоје*.

Примедбе за ову врсту.

1. Које се речи говоре за човека или за какву животињу оне у јединици узимају други падеж и за четврти, а осталима је четврти једнак с првим.

2. Седми пад. јединице узео је наставак трећега, али се опет сачувао толико што има у гдекојим речима акценат другачији него што је у трећем, н. п. граду = 3 падеж; седми пад = граду.

3. Којима се речима основа свршује на два сугласна осим *јед, шт, зд, ст* (н. п. *дажд, пришт, грозд, лист*) тима се умеће *а* између та два сугласна у првом падежу јединице, и другом множини н. п. *восак: воака; песак: песка конач конач, конача нокат: нокта, ноката; чворак: чворка, чворака.*

4. Кад *а* долази на крају речи или слога, онда се претвара у *о* н. п. *основа; пепел, први падеж пепео, во, соко, витао, посао жетелац: жетеоца, просилац: просиоци заселац: засеока.*

Паузетак. У неколико рећи остаје *и* непретворено н. п. *дулац: дулаца, кровилац, жџлац зџлац, палац, исполац, челац, ткалац, талац, помолац, далак, телац, кџлац, стамболац.*

5. Речи с наставком *ар* могу имати наставке за пети и шести падеж јединице по првом и другом разделу, н. п. *писару и писаре, писарет и писаром господару, господарем и господарот; царе царем.*

6. Многе речи, особито од једнога слога, у множини у свим падежима до основе добијају *ов* или *ев* Које речи имају у шестом падежу јединице *ем* место *ом*, те добијају до основе *ев* н. п. *градови голубови, газранови, пожевци, краљеви.*

7. Трећи шести и седми падеж има и старинске облике, као што је наведено у обрасцима под заградом.

8. *Господин* замењује множину збирном именицом: *господа, а властелин властела, брат браћа властелин* има и множину, а и од речи *брат* има множина.

Имам дома милих девет брата. Нар. пес..

9. Реч је *вече* мушкога женског и средњег рода.

10. Неке речи, као: *месец, прст, сахат жвак* могу имати други падеж множ. као именице четврте врсте другог раздела.

Друга врста.

Ова врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа не свршује на *љ, њ, ђ, ђ, ч, ж, ш, ј, и, н*, пр.

Једнина:	Множина:
1. сѐло	с ла
2. сѐла	сѐла̂
3. сѐлу	сѐлима (сѐлом)
4. сѐло	сѐла
5. сѐло	сѐла
6. сѐлом	сѐлима (сѐли)
7. сѐлу	сѐлима (сѐлих)

Примедба за први раздео: *Око* и *ухо* имају место множине стару двојину и то: 1. очи, уши, 2. очију, ушију, 3. очима, ушима, 4. очи, уши, 6 и 7. очима, ушима. Али кад се не мисли право *око*, него се том речју зове друго што, онда је и у њега множина као и у осталих.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице којима се основа свршује на *љ, њ, ђ, ђ, ч, ж, ш, ј, и*.

Једнина:	Множина:
1. пѡђе	пѡља
2. пѡља	пѡља̂
3. пѡљу	пѡлима (пѡљем)
4. пѡђе	пѡља
5. пѡђе	пѡља
6. пѡљем	пѡлима (пѡљи)
7. пѡљу	пѡлима (пѡлих)

Примедба за ову врсту. 1. Којима се речима основа свршује на два сугласна слова, осим *шт, жд, ст, жд*, тима се умеће међу та два сугласна *а* удругом падежу множине, н. пр. *гвѣздо: гвѣзда; место: места; огњиште: огњишта; гвоѣѣ: гвоѣѣа; — весло: весала; сеѣло: сеѣала; ребро: ребра; срце: срѣца; грѣце: грѣца; крице: криѣца;*

2. Трећи, шести и седми падеж множине могу имати и старинске облике као што су у обрасцима под заградом.

Трећа врста.

Једнина	Множина:
1. жѣна	жѣне
2. жѣне	жѣнѣ
3. жѣни	жѣнама (жѣнам)
4. жѣну	жѣне
5. жѣно	жѣне
6. жѣном	жѣнама (жѣнами)
7. жѣни	жѣнама (жѣнах)

Примедбе за ову врсту.

1. Међу овима речима има их много које су у природи мушкога рода а у граматичи женскога, н. п. војвода, владика, слуга, Илија.

2. У трећем падежу јединице пред наставком *и* мењају се у оспови крајна грлена у пискава, н. п. *рука; руци; нога; ноzi; снага; спаси.*

3. Којима се речима свршује основа на *и* а имају више од два слога, имају у 5 пад. јединице наставак *е* место *о* н. п. *Јелице, Ружице, богородице.* Гдекоје се између њих налазе и с наставком *о; н. п. заручицо, кукавицо несретницо.*

4. Сва имена мушка и женска, која немају на првом слогу у првом падежу акцента него други какав, имају пети падеж јединице једнак првом, н. п. Рѣжа: Мара, Сива, Никола, Јелена.

5. Кад се основа свршује на два сугласна слова, онда бива оно што и код именица мушкога рода, н. п. *звезда: звѣздѣ; љзда: љздѣ; крѣста: крѣста; оваца, трешаца, крушака, а бресква има бресака.*

6. *рука и нога* имају стару двојину: *рукѣ, ногѣ;*

7. Седми падеж множине може гласити и старински као што је у обрасцу под заградом наведено.

Додатак овима врстама.

Придеви прости имају само неке облике по именској склонидби. Тако придеви прости мушкога рода имају по именској склонидби само ове облике:

Једнина:	Множина:
1. добар	1. добри
2. добра	2. —
3. добру	3. —

4. добра	4. добре
5. —	5. —
6. —	6. —
7. добру	7. —

Женски род има по именској склонидби ове облике: први падеж једн. *добра*, 4. пад. јед. *добру* 1 и 4. пад. множине *добре*.

Средњи род по именској склонидби има облике ове:

Јаднина	Множина.
1. добро	добра
2. добра	—
3. добру	—
4. добро	добра
5. —	—
6. —	—
7. добру	—

Четврта врста.

Четврта врста има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

У први раздео иду именице које за први падеж немају наставка а мушкога су рода и којима је наставак у старом словенском био *ь*. Овај је раздео у српском језику изумро. Само још гдекоји облик од гдекоје речи има по овом разделу н. п. *путем*, ¹⁾ *пѹтъ*, *лѹдѹ*, *гѹстѹ*, *нѹктѹ*, *црѹви*, *ноктију*, *гостију*. Ове су именице примиле наставке за падеже из прве врсте првога раздела.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду именице женскога рода без наставка у првом падежу једнине, којима је у старом слов. језику био наставак *ь* н. п.

¹⁾ Без предлога гласи *путем*: *оде путем*, а с предлогом *путом*: *ја сам за путем*.

Једнина:	Множина:
1. ствѣр	1. ствѣр-и
2. ствѣри	2. ствѣр-ѣ
3. ствѣри	3. ствѣр-има
4. ствѣр	4. ствѣр-и
5. ствѣри	5. ствѣр-и
6. ствѣр-ју (-и)	6. ствѣр-има
7. ствѣр-и	7. ствѣр-има.

Примедбе за овај раздео :

1. Којима се основа свршује на два сугласна, у њих у падежима који немају наставака бива исто што бива у именица мушкога рода с таким основама; н. п. основа; *равни* први пад. *раван*, основа *мисл*, *смрзл*, *прегибл*, прв. пад. јед. *мисао*, *смрзао*, *прегибао*.

2. *јасли* и *гусли* имају у 2. падежу множине као именице женскога рода са наставком. *Кокош*, *кост*, *ваш* (уш) имају стари други падеж двојине: *костију*, *вашију*, *кокошију*,

3. Именице с наставком *ад* узимају у трећем, шестом и седмом падежу и од множине наставко н. п. *телаџта*.

Пета врста.

Ова је врста по својим наставцима изумрла и речи мушкога и женскога рода које су се по овој врсти некад мењале, прешле су у прву, или трећу врсту. Старински облик по овој врсти задржао се у другом паде од *дан* у прв. пад. *ками*, *љуби*. По овој се врсти дакле у српском језику мењају само именице средњега рода и има три раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ен*, н. п.

Једнина:	Множина:
1. плѣме	1. племѣн-а
2. плѣмен-а	2. племѣн-ѣ
3. плѣмен-у	3. племѣн-има
4. плѣме	4. племѣн-а

5. плѣме	5. племѣн-а
6. плѣмен-ом	6. племѣн-има
7. плѣмен-у	7. племѣн-има

Дан има 2. дана, дне, дневи; 3. дану, дне, дневи; 4. дан; 6. даном, дању; 7. дану, дне, дневи. Множ. 1. дани дни, дневи; 2. дана, днева; 3. 6. 7. данима; 4. дане, дни.

ДРУГИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ет* н. и.

Једнина:	Множина:
1. та́не	1. танѣт-а
2. та́нет-а	2. танѣт--а
3. та́нет-у	3. танѣт-има
4. та́не	4. танѣт-а
5. та́не	5. танѣт-а
6. та́нет-ом	6. танѣт-има
7. та́нет-у	7. танѣт-има

Дрео има у множини *дрвета* (arbores), а кад значи посечено дрво за ватру или грађу, онда има у множ. дрва, дрѡа. и т. д.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

Којима се основа свршује на *ес*.

Једнина.	Множина,
1. не́бо	1. небѣс-а
2. не́ба	2. небѣс-а
3. не́бу	3. небѣс-има
4. не́бо	4. небѣс-а
5. не́бо	5. небѣс-а
6. не́бом	6. небѣс-има
7. не́бу	7. небѣс-има.

Таке су речи *чудо* и *тело*.

Додатак именској склоници.

По именској склоници мењају се још и личне заменице, н. пр.

Једнина.	Множина.
1. ја	1. ми
2. мене (ме)	2. нас
3. мени (ми)	3. нам (нама, ни)
4. ме (мене)	4. не (нас)
5. —	5. —
6. мно	6. нами (нама)
7. мени.	7. нама.

Једнина.	Множина.
1. ти	1. ви
2. тебе (те)	2. вас
3. теби (ти)	3. вам (вама, ви)
4. те (тебе)	4. ве (вас)
5. ти	5. ви
6. тобом	6. вами (вама)
7. теби	7. вама.

1. — 2. себе, 3. себи, 4. се (себе), 6. собом, 7. себи.

Склоница заменица.

По склоници заменичкој мењају се заменице и неки бројеви. Склоница ова има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

	Једнина.	
мушки.	женски.	средњи.
1. сам	сама	само
2. самога	саме	самога
3. самому	самој	самоу
4. сам ¹	саму	само
5. сам	сама	само

¹ или као у другом падежу.

мушки.	женски.	средњи.
6. самијем ¹ (самим)	самом	самијем ¹ (самим)
7. самом	самој	самом

Множина.

1. сами	саме	сама
2. самијех (самих)	} за сва три рода	
3. самијем (самим)		
4. саме	саме	сама
5. сами	саме	сама
6. самијем (самима)	} за сва три рода.	
7. самијем (самима, самих)		

Овако се мења и: *тај, овај, онај, ко, нико, неко, свако, којеко, когод, два,*² *оба.*

ДРУГИ РАЗДЕО.

Једнина.

мушки.	женски.	средњи.
1. (он)	(она)	(оно)
2. њега, га,	ње, је	њега, га
2. њему, му,	њој, јој	њему, му
4. њ, њега, га	њу, је	њега, га
5. —	—	—
6. њим	њом	њим
7. њему	њој	њему

¹ по јужном говору.

² *Два* је сачувало стару двојину и мења се овако:

мушки.	женски.
1. 4. 5. два	две
2. двају	двеју
3. 6. 7. двеза	двеза.

Три и *четири* мења се овако:

1. 4. 5. три	четири
2. трију	четирију
3. 6. 7. трија	четирија.

Множина.

1. (они)	(оне)	(она)
2. њих, их	}	за сва три рода.
3. њима, њим, им		
4. њих, их		
5. —		
6. њима (њими)		
7. њима (њих)		

Овако се мења и *што, мој, твој, свој, наш, ваш, који, чији, ичиј, ничиј, свачиј, сас, двоје, обоје, троје*.

Сложена склонидба.

По овој склонидби мењају се сложени придеви. Облици су састављени из простих придева и заменице *он* на пр. добро + *јега* = добро + *ога* = *доброга*; добро + *(ј)ему* = добро + *ому* = *доброму*. Ова склонидба има два раздела.

ПРВИ РАЗДЕО.

мушки	женски	средњи
1. жѹтѣ	жѹтѣ	жѹтѣ
2. жѹтѣга	жѹтѣ	жѹтѣга
3. жѹтѣму	жѹтѣј	жѹтѣму
4. жѹтѣ ¹⁾	жѹтѣ	жѹтѣ
5. жѹтѣ	жѹтѣ	жѹтѣ
6. жѹтијем ²⁾ (жѹтим)	жѹтѣм	жѹтијем
7. жѹтѣм	жѹтѣј	жѹтѣм

Множина.

1. жѹтѣ	жѹтѣ	жѹтѣ
2. жѹтијех ²⁾ (жѹтих)	}	за сва три рода
3. жѹтијем ²⁾ (жѹтим, жѹтима)		
4. жѹтѣ		
5. жѹтѣ		
6. жѹтѣ		

¹⁾ или као у другом падежу

²⁾ по јужном говору.

6. жѹтијем ¹⁾ (жѹтим, жѹтима, жѹтими) }
 7. жѹтијем ¹⁾ (жѹтима, ж тих) } за сва три рода.

ДРУГА ВРСТА.

Ј е д и н а.

мушк	женск.	средн.
1. врѹћѣ	врѹћѣ	врѹћѣ
2. врѹћѣга (ег)	врѹћѣ	врѹћѣга (ег)
3. врѹћѣму (ем)	врѹћѣј	врѹћѣму (ем)
4. врѹћѣ ²⁾	врѹћѣ	врѹћѣ
5. врѹћѣ	врѹћѣ	врѹћѣ
6. врѹћѣм	врѹћѣм	врѹћѣм
7. врѹћѣм	врѹћѣј	врѹћѣм

М н о ж и н а.

1. врѹћѣ	врѹћѣ	врѹћѣ
2. врѹћѣх	} за сва три рода	
3. врѹћѣм		
4. врѹћѣ		врѹћѣ
5. врѹћѣ	врѹћѣ	врѹћѣ
6. врѹћѣм (врѹћима врѹћими)	} за сва три рода.	
7. врѹћѣм (врѹћима, врѹћих)		

Примедбе. 1. Које облике прости придеви по склоници именској немају, те допуњују облицима из сложене склонице.

2. Облици као: *добријех, добријем* по јужном говору припадају управо заменичкој склоници а облици: *добрѣх, добрим* сложене склоници те су они кад се испореде са старим словенским правилнији. ³⁾

3. Неки придеви које смо узели из туђих језика, не склањају се, н. п. уз кошуљу ермајли мараму; метну му кара боју на кара зулове; синоћ мене кара хабер дође.

4. Придеви који показују чије што, а постају наставцима *ов, ин, ј, н. п. Стојанов, мајчин, Иванъ*, и заменице: *његов, њен, њезин, њихов њиха* мењају се само по именској склоници.

¹⁾ по јужном говору.

²⁾ или као у другом падежу.

³⁾ Учитељ ваља ученицима ово да растумачи старим словенским облицима.

С п р е з а њ е.

Глаголи се мењају по лицима, временима и начинима. Они имају у српском језику два броја: једину и множину; два стања: радно и трпно ¹⁾ седам времена: садашње, прво пређашње, друго пређашње, прво пређашње сложено, друго пређашње сложено, будуће и погодбено ²⁾ два прилога глаголска: прилог садашњег времена и прилог пређашњег времена; два придева глаголска: први и други придев; четири начина: одређени, неодређени, заповедни и погодбени.

Наука о сирезању говори: 1. о личним наставцима 2.) о обележју начина и времена 3. о наставцима инфинитива, глаголских прилога и придева. 4. о уменима 5. о разредби глагола у врете и разделе 6. о сложеним глаголским облицима.

Лични наставци.

Лични су наставци за 1. *м.* 2. *ш* 3. — *множ.* 1. *мо* 2. *те* 3. *и.* ³⁾

Обележје начина и времена

Само заповедни начин као начин има своје обележје и то је *и* које се због зева у гдекојих глагола у *ј* претвара: дела-ј-те, купу-ј-те. Тако и за време има обележје само прво пређашње и друго пређашње време а то је *а*.

¹⁾ Трпно стање имају само глаголи прелазни. Глаголи се дјелом деле по прелазењу радње на *прелазне, непрелазне, повратне и узгајичне*, а по трајању радње на *свршене, несвршене* и *учестане*. Глаголи свршени немају другога пређашњег времена и глаголскога прилога садашњег времена а глаголи непрелазни немају другога глаголскога придева.

²⁾ Осим ових времена има и друго будуће време, које се врло ретко налази на пр. *страх је мене, биће погинуо*.

³⁾ Учитељ ваља да растуљачи 3 лице множине испоредив са 3 лицем *множ. ст. слов. језика*.

О наставцима неодређенога начина, глаголских прилога и придева.

Наставак за неодр. начин је *ти* н. п. *писа-ти*.

Наставак је за прилог садашњег времена *ућ* ¹⁾ н. п. *плетући*.

Наставак је за прилог пређашњег времена *виш* н. п. *чуши*.

Наставак је за први придев *л, ла, ло*, н. п. *чуо, чула, чуло*.

Наставак је за други придев *ен* а у неких *т*, н. п. *плетен, прострт*.

О у м е ц и м а.

Између наставака и основе долазе *умец*. У садашњем времену *умец* су за сва лица *е* осим трећег множине за које је уметак *о*. Само неколико глагола имају старински уметак *о* у првом лицу једнине, н. п. *могу, хоћу, виђу, велу*, ²⁾

О разредби глагола у врсте и разделе.

Глаголи имају два спрезања: са уметком и без уметка. Глаголи са уметком деле се на шест врста. Те се врсте деле на разделе. По основи неодр. начина разликују се врсте а за разделе је мерило основа за садашње време

а.) Спрезање са уметком.

Прва врста.

У прву врсту иду глаголи, којима основа неодр. начина нема наставка н. п. *плет*. Ова врста има седам раздела.

¹⁾ Глаголима треће врсте другог раздела и четврте врсте изгледа овај наставак мало друкчије, за то ваља учитељ ово да растурач ученицима испоређивањем са старим слов. обликом.

²⁾ Учитељ ваља ове облике да разјасни испоредивши их са старим слов. облицима.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима се основа свршује на зубна сугласна: *т, д*

Основа: плет

Инфинитив: плес-ти.

	Садање.	Западно.
јед.	1. плѐт-ѐ-м	—
	2. плѐт-ѐ-ш	плет-и
	3. плѐт-ѐ	—
множ.	1. плет-ѐ-мо	плѐт-и-мо
	2. плет-ѐ-те	плѐт-и-те
	3. плѐт-	—
	I. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. плѐт-о-х	плет-ијѧ-х ¹⁾
	2. плѐт-е	плѐт-ијѧ-ш-е
	3. плѐт-е	плѐт-ијѧ-ш-е
множ.	1. плѐт-о-с-мо	плѐт-ијѧ-с-мо
	2. плѐт-о-с-те	плѐт-ијѧ-с-те
	3. плѐт-о-ш-е	плѐт-ијѧ-х-у

Прилог сад. плѐт-ућ-и

Прилог пређ. плѐт-ѧ-вш-и, плѐт-ѧ-в

I. придев: плѐ-о, плѐ-л-а, плѐ-л-о

II. придев: плѐт-ен, плет-ѐн-а, плет-ѐн-о.

Примедбе за овај раздео.

1. Друго пређашње може гласити скраћено: плѐг-ѧх.
2. Од основе *јед* гласи II. пређашње: *једах* и *јеѧх*.
3. Од основе *пад* садашње вр., заповедни начин и прилог пређашњег времена иде у другу врсту.
4. Од основа *сед* и *срет* иде садашње вр. у прву и другу врсту.
5. Основа *гред* има за сад. вр. облик *гред-е-м* и *гр-е-м*.
6. Од глагола *ићи* прилог пређ. вр. и прва прид. иду у овај раздео: *дошавши* *дошао*.

¹⁾ Тако је по јужном говору, а у источном говору само се зна за *бејѧх* да је сачувало цео уметак у том облику.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на пискава сугласна: *з, с*.

Основа: *вез*.

Инфинитив: *вез-ти*.

	Садање.	Западни.
јед.	1. вѣз-ѣ-м	—
	2. вѣз-ѣ-ш	вѣз-и
	3. вѣз-ѣ	—
множ.	1. вѣз-ѣ-мо	вѣз-и-мо
	2. вѣз-ѣ-те	вѣз-и-те
	3. вѣз-ѹ	—
	1. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. вѣз-о-х	вѣз-иѣ-х
	2. вѣз-е	вѣз-иѣ-ш-е
	3. вѣз-е	вѣз-иѣ-ш-е
множ.	1. вѣз-о-с-мо	вѣз-иѣ-с-мо
	2. вѣз-о-с-те	вѣз-иѣ-с-те
	3. вѣз-о-ш-е	вѣз-иѣ-х-у

Прилог сад. вѣз-ѹѣ-и

Прилог пређ. вѣз-ѣ-вш-и, вѣз-ѣ-в. ¹⁾

I. Придев: вѣз-ѣ-о, вѣз-ѣ-а, вѣз-ѣ-о

II. Придев: вѣз-ѣ-и, вѣз-ѣ-а, вѣз-ѣ-о

Примедбе за овај раздео:

1. Друго пређашње може гласити и скраћено: *тресах*

2. Глагол *донести* има облике и од крће основе *донети, донех, донесе, донео, донет*.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на уенена сугласна слова: *п, б, в*.

Основа: *греб*.

Инфинитив: *греб-с-ти*.

¹⁾ *везав* само за мушки род, а *везаста* за сва три рода.

	Садање.	Зап.
јед.	1. грѣб-ѣ-м	—
	2. грѣб-ѣ-ш	грѣб-и
	3. грѣ-б-ѣ	—
множ.	1. грѣб-ѣ-мо	грѣб-и-мо
	2. грѣб-ѣ-те	грѣб-и-те
	3. грѣб-ѹ	—
	I. пређашње.	II. пређашње.
јед.	1. грѣб-о-х	грѣб-ија-х
	2. грѣб-е	грѣб-ија-ш-е
	3. грѣб-е	грѣб-ија-ш-е
множ.	1. грѣб-о-с-мо	грѣб-ија-с-мо
	2. грѣб-о-с-те	грѣб-ија-с-те
	3. грѣб-о-ш-е	грѣб-ија-х-у

Прилог сад. грѣб-ѹћ-и

Прилог пређ. грѣб-а-вши. грѣб-а-в.

I. придев: грѣб-а-о, грѣб-л-а, грѣб-л-о

II. придев: грѣб-ен, грѣб-ѣн-а, грѣб-ѣно.

Примедбе за овај раздео:

1. Друго пређашње има и скраћен облик: *гребах*.

2. Неки глаголи у неодр. начину умећу између основе и наставка с и. п. греп-с-ти, а неким у неодр. начину отпада крајњи глас од основе, а за то опет се самогласно у основи продужује; и. п. усу-ти (м. уеѡи-ти). Ови глаголи, који имају крѡу основу у неодређ. начину праве од исте основе облике за прво пређашње, I. придев и прилог пређ. *усух*, *усуо*, *усуѡи*.

ЧЕТВРТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима се основа свршује на грлена: к, г, х,

Основа: *пек*.

Инфинитив: *пећи*.

	Садање	Зап.
јед.	1. пѣч-ѣ-м	—
	2. пѣч-ѣ-ш	пѣц-и
	3. пѣчѣ	—

мнош. 1. печ-ѐ-мо	пѐц-и-мо
2. печ-ѐ-те	пѐц-и-те
3. пѐк-ѹ	—
1. преѣашње.	II. преѣашње.
јед. 1. пѐк-о-х	пѐц-ија-х
2. пѐч-е	пѐц-ија-ш-е
3. пѐч-е	пѐц-ија-ш-е
множ. 1. пѐк-о-с-мо	пѐц-ија-с-мо
2. пѐк-о-с-те	пѐц-ија-с-те
3. пѐк-о-ш-е	пѐц-ија-х-у

Прилог сад. пѐк-ѹи-и

Прилог преѣ. пѐк-а-ви-и, пѐка-в

I. придев: пѐк-а-о, пѐк-л-а; пѐк-л-о

II. придев: пѐч-е-и, пѐч-ѣ-и-а, пѐч-ѣ-и-о

Примедбе за овај раздео:

1. Друго преѣашње може и скраћено гласити: *мессах, мечах*.

2. Глаголи *лећи* и *рећи* имају садашње вр. по првој и другој врсти.

3. Многи глаголи имају садашње вр. и зап. по другој врсти, н. п. *клећи*: *клекнем*, *маћи*: *макнем*, *пући*: *пукнем*, *црћи*: *цркнем*.

4. Глагол *моћи* кад је сложен с предлозима има уметак у првом лицу јед. сад. вр. с н. п. *поможем*. Такође има у II. преѣ. вр. *могах* (м. *можах*).

ПЕТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на *м*, *н*.

Основа: кун.

Инфинитив: кле-ти.

Садање:	Запов.
јед. 1. кун-ѐ-м	—
2. кун-ѐ-и	кун-и
3. кун-ѐ	—
множ. 1. кун-ѐ-мо	кун-и-мо
2. кун-ѐ-те	кун-и-те
3. кун-ѹ	—

I. пређашње.

- јед. 1. клѣ-х
2. клѣ
3. клѣ
множ. 1. клѣ-с-мо
2. клѣ-с-те
3. клѣ-ш-е

II. Пређашње.

- кѹн-ијѧ-х
кѹн-ијѧ-ш-е
кѹн-ијѧ-ш-е
кѹн-ијѧ-с-мо
кѹн-ијѧ-с-те
кѹн-ијѧ-х-у

Прилог сад. кѹн-ѹћ-и

Прилог пређ. клѣ-вш-и, клѣ-в

I. Придев: клѣ-о клѣ-ла, клѣ-ло

II. Придев: клѣ-т, клѣ-т-а, клѣ-т-о

Примедбе за овај раздео.

1. Друго пређ. вр. може имати и скраћен облик: *куѧх*.
2. Глагол *пети* има основу *пеъ*: *пеѣм*, *пеѧх*, *пеѹки*, а кад је сложен с предлозима, онда има правилну основу.
3. Глагол *жести* има: *жѣм*, *жѣѣм*, *жѧѣм*, *жѧијѣм* у сад. вр. а у неодређ. начину може гласити и *жѣети*.

ШЕСТИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на самогласно, осим *р*.

Основа: **чу.**

Инфинитив: **чу-ти.**

	Сад.	Зап.
јед.	1. чѹ-ј-ѣ-м	—
	2. чѹ-ј-ѣ-ш	чѹ-ј
	3. чѹ-ј-ѣ	—
множ.	1. чѹ-ј-ѣ-мо	чѹ-ј-мо
	2. чѹ-ј-ѣ-те	чѹ-ј-те
	3. чѹ-ј-ѹ	—

I. Пређашње.

- јед. 1. чѹ-х
2. чѹ
3. чѹ

II. Пређашње.

- чѹ-ј-ѧ-х
чѹ-ј-ѧ-ш-е
чѹ-ј-ѧ-ш-е

множ. 1. чѹ-с-мо

2. чѹ-с-те

3. чѹ-ш-е

чѹ-ј-а-с-мо

чѹ-ј-а-с-те

чѹ-ј-а-х-у

Прилог сад. чѹ-ј-ѹћ-и

Прилог пређ. чѹ-вш-и, ч в

I. Придев: чѹ-о, чѹ-л-а, чѹ-л-о

II. Придев: чѹ-в-ен, чѹ-в-ѣ-на, чѹ-в-ѣ-но

Примедбе за овај раздео.

1. Глагол *знати* путем изједначивања има у сад. вр. *знам*, *знаш*. Тај глагол има облике и од основе *знад*: *знадем*, *знадох*, *знадијаш*, *знади*, *знађаш*.

2. Глагол *стати* има у сад. вр. *станем* и зап. *стани*.

3. Глагол *бити* (стар. сл. *быти*) има у сад. вр. *будем*, *запов.* *буди*, прилогу сад. *будући*. Ако је тај глагол сложен са *за*, *про* и *с*, онда има таке исте облике као и кад је прост, н. пр. *забудем* *пробудем*. Али сложен са *до*: *добити* и од њега сложени *задобити*, *придобити* имају правилно облике, н. пр. *задобијем*.

4. Глагол *ити* има основу *ид*: *идем*, *идући*, *иди*, *идох*, *идах*, *иђаш*. 5. Ако је глагол *ићи* сложен с предлогом, који се свршује на самогласно слово, онда се *и* у основи због зева претвара у *ј*, а *ј* са *д* слива у *ђ*, н. пр. *дођем* (м. *до—ид-е-м*, па онда *дојдем* *дођем*.)

6. Глагол *дети* (*дести*) има облике: *дением*, *дени*, *дех*, *девши*, *део*, или *дедем*, *дедох*.

СЕДМИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима се основа свршује на самогласно *р*.

Основа: *мр*.Инфинитив: *мре-ти*.

Садашње.

Заповедно.

јед.

1. мр-ѣ-м

—

2. мр-ѣ-ш

мр-ѣ

3. мр-ѣ

—

множ.

1. мр-ѣ-мо

мр-ѣ-мо

2. мр-ѣ-те

мр-ѣ-те

3. мр-ѣ

—

	1. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. мрè-х	мр-â-х
	2. мрê	мр-â-ш-е
	3. мрê	мр-â-ш-е
множ.	1. мрé-с-мо	мр-â-с-мо
	2. мрé-с-те	мр-â-с-то
	3. мрé-ш-е	мр-â-х-у

Прилог сад. мр-ýћи

Прилог пређ. мр-вш-и, мр-в.

I. Придев: мр-ьо, мр-ла, мр-ло

II. Придев. — ¹⁾

Примедбе за овај раздео: 1. Глагол *трети* има облике: *трæ*, *тр*, *тремо*; *трæх*, *трæше*, у садаш. времену може гласити и *та-рем*, *таруки*.

2. Глагол *зрети* има облике за сад. време осим трећег лица множине и по трећој врсти другог раздела, а сад. време од глагола *зрети* мења се осим трећег лица множине само по трећој врсти другог раздела.

Друга врста.

У другу врсту иду глаголи, којима се основа неодређеног начина свршује на *ну*,

Основа: *тону*.

Инфинитив: *тòну-ти*

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. тòн-ê-м	—
	2. тòн-ê-ш	тòн-и
	3. тòн-é	—
множ.	1. тòн-ê-мо	тòн-и-мо
	2. тòн-ê-те	тòн-и-те
	3. тòн-ý	—

¹⁾ Овај глагол нема тога облика, али га имају други н. п. застрт.

I. Пређашње.

- јед. 1. тѡну-х
 2. тѡнѹ
 3. тѡнѹ
 множ. 1. тѡну-с-мо
 2. тѡну-с-те
 3. тѡну-ш-е

II. Пређашње.

- тѡњ-а-х
 тѡњ-а-ш-е
 тѡњ-а-ш-е
 тѡн-а-с-мо
 тѡњ-а-с-те
 тѡњ-а-х-у

Прилог сад. тѡн-ѹћ-и

Прилог пређ. тѡнѹ-вш-и, тѡнѹ-в

I. Придев: тѡну-о, тѡну-ла, тѡну-ло

II. Придев: — ¹⁾

Примедба за ову врсту.

1. Који глаголи ове врсте пред наставком *ну* имају *к, г, з, с*, они у I. пређ. времену и у I. глаг. придеву одбацују наставак којим постаје основа на *се* у том облику изједначују с глаголима прве врсте и ти су им облици обичнији с основом тако окрњеном него с целом, н. п. *стигнути*: *стигох, стигао*; *забрекнути*: *забрекох, забрекао*; *огрезнути*: *огрезох, огрезао*; *покиснути*: *покисох, покисао*.

2. Који глаголи у основи пред наставком *ну* губе сугласно, тима се у првome пређаш. времену повраћа то сугласно, н. п. *гнути*: *гибох, загрнути*: *загртох, откинути*: *откидох, пренути*: *прсекох*.

3. *венути* има у I. придеву: *увео, увела*; *прозукнути* и *скркнути* се само I. глаг. придев може бити без *ну*, н. п. *прозукла, скркло* се. Глаголи *иструнути* и *подбунути* јесу једини којима основа без *ну* има на крају самогласно па опет могу бити без *ну*, али и то само у I. придеву: *иструо, подбуо*.

Трећа врста.

У ову врсту иду глаголи којима се основа неодређенога начина свршује по јужном говору на *је*, по источном на *е*, по западном на *и*, н. п. *видје-ти, виде-ти, видити*. Ова врста има два раздела.

¹⁾ Тога облика не може имати тај глагол, али га имају други, н. п. *затегнути*: *затегнут*.

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи, којима основа неодређенога начина служи за све облике.

Основа : **уме.**

Инфинитив. **уме-ти.**

	Садашњи:	Заповедно.
јед.	1. ùmē-м	—
	2. ùmē-ш	ùmē-ј
	3. ùmē	—
множ.	1. умé-мо	ùmē-ј-мо
	2. умé-те	ùmē-ј-те
	3. ùме-јѹ	—
	1. Пређашње,	II. Пређашње.
јед.	1. ùме-х	ùми-ј-ā-х ¹⁾
	2. ùме	ùми-ј-ā-ш-е
	3. ùме	ùми-ј-ā-ш-е
множ.	1. ùме-с-мо	ùми-ј-ā-с-мо
	2. ùме-с-те	ùми-ј-ā-с-те
	3. ùме-ш-е	ùми-ј-ā-х-у

Примедба за овај раздео.

Осим овога глагола и његова сложенога *разумети* има само још *уговести*.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима основа садашњег времена постаје наставком *и*.

Основа за сад. вр. **види.**

Основа за неодр. **виде.**

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. вѣдѣ-м	—
	2. вѣдѣ-ш	вѣд-и
	3. вѣдѣ	—

¹⁾ по јужном говору.

- множ. 1. вѣдѣ-мо
2. вѣдѣ-те
3. вѣдѣ

вѣд-и-мо
вѣд-и-те
—

1. Пређашње.

11. Пређашње.

јед. 1. вѣде-х

вѣђ-а-х

2. вѣде

вѣђ-а-ш-е

3. вѣде

вѣђ-а-ш-е

множ. 1. вѣде-с-мо

вѣђ-а-с-мо

2. вѣде-с-те

вѣђ-а-с-те

3. вѣде-ш-е

вѣђ-а-х-у

Прилог сад. вѣд-еѣ-и

Прилог пређ. вѣдѣ-вш-и, вѣдѣ-в.

I. Придев: вѣде-о, вѣде-ла, вѣде-ло

II. Придев: вѣђ-е-н, вѣђ-е-на, вѣђ-е-но

Примедбе за овај раздео.

1. Кад непчано слово стоји пред наставком којим постаје основа за неодређени начин, онда се тај наставак е мења у а н. пр. бежа-ти (место беже-ти) блејати, клечати, режати, пишати, лежати, кичати.

2. Глагола *хотети* мења се садашње време осим 3. лица мно-
жине по истој врсти другом разделу. Треће лице множине гласи
хоће и правилно *хоте* или скраћено *те*. Остали облици гласе: *хо-
тећи, хотех, хоћех, хотевши, хотео, хотела; хтех, хћех, хтео
хтедох, хћадијех*.

3. Глагол *млет* има: *мељем, мељући, мељех, млевем, млев;
млевши, млео, млела*.

4. Глагол *спати* прешао је из 5. врсте у ову и има: *спим,
спећи*.

5. Глагол *стајати* има у сад. вр. *стојим стојећи*.

6. Глагол *видети* има у зап. нач. и *виђи*.

7. Глаголи којима се наставак од основе неодређенога на-
чина претворио у а имају II. глагол. придев без уметка е н. п.
држа-н или са наставком *т држа-т*.

8. Од основе *мн* имамо ове облике: *мњех, мнидијех, млим,
мљех млидијех, мнијех*.

Четврта врста.

У ову врсту иду глаголи, којима се основа неодређенога начина свршује на *и*.

Основа: *носи*.

Инфинитив. *носи-ти*.

	Садашње,	Заповедно.
јед.	1. нѡсѣ-м	—
	2. нѡсѣ-ш	нѡси
	3. нѡсѣ	—
множ.	1. нѡсѣ-мо	нѡси-мо
	2. нѡсѣ-те	нѡси-те
	3. нѡсѣ	—
	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. нѡси-х	нѡш-ѧ-х
	2. нѡси	нѡш-ѧ-ш-е
	3. нѡсѣ	нѡш-ѧ-ш-е
множ.	1. нѡси-с-мо	нѡш-ѧ-с-мо
	2. нѡси-с-те	нѡш-ѧ-с-т-е
	3. нѡси-ш-е	нѡш-ѧ-х-у

Прилог сад. нѡс-ѡѣ-и

Прилог пређ. нѡсѣ-вш-и, носѣ-в

I. Придев: нѡси-о, нѡси-ла, нѡси-ло

II. Придев: нѡш-е-и, нѡш-е-и-а, нѡш-е-но

Примедба за овај разред.

У глагола који пред наставком *и* у основи имају *ј* и пред њим *о* отпада у запов. начину не само наставак *и* којим постаје тај облик него и *и* од основе бројити: број, дојити: дој, кројити: крој.

Пета врста.

У ову врсту иду глаголи, којима се основа неодређенога начина свршује на *а*. Ова врста има три раздела:

ПРВИ РАЗДЕО.

У овај раздео иду глаголи којима основа неодређенога начина служи за све облике.

Основа: **чува**.

Инфинитив. **чува-ти**.

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. чува-ш	—
	2. чува-ш	чува-ј
	3. чува.	—
множ.	1. чува-мо	чува-ј-мо
	2. чува-те	чува-ј-те
	3. чува-ј-у	—

	I. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. чува-х	чува-х
	2. чува	чува-ш-е
	3. чува	чува-ш-е
множ.	1. чува-с-мо	чува-с-мо
	2. чува-с-мо	чува-с-те
	3. чува-ш-е	чува-х-у

Прилог сад. чува-ј-ућ-и

Прилог пређ. чува-вш-и, чува-в

I. Придев: чува-о, чува-ла, чува-ло

II. Придев: чува-н, чува-на, чува-но

Примедбе за овај раздео.

1. Глагол *имати* прави облике и од основе *има*: *има-м*, *има-дох*, *има-ди-ах*, *има-ђах*.

2. у II. глаг. придев место наставка *и* може се чути и наставка *и* н. п. *чува-и*.

ДРУГИ РАЗДЕО.

У други раздео иду глаголи којима се основа за садашње време свршује на *и*.

Основа за сад. вр. *писи*.

Основа за неодр. нач. *писа*.

	Садaшње.	Заповедно.
јед.	1. пѣш-ѣм	—
	2. пѣш-ѣш	пѣш-и
	3. пѣш-ѣ	—
множ.	1. пѣш-ѣмо	пѣш-и-мо
	2. пѣш-ѣте	пѣш-и-те
	3. пѣш-ѹ	—
	I Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. п са-х	пѣсѣ-х
	2. пѣса	пѣсѣ-ш-е
	3. пѣса	пѣсѣ-ш-е
множ.	1. пѣса-с-мо	пѣсѣ-с-мо
	2. пѣса-с-те	пѣсѣ-с-те
	3. пѣса-ш-е	пѣсѣ-х-у

Прилог сад. пѣш-ѹћ-и

Прилог пређ. пѣсѣ-вш-и, пѣсѣв

I. Придев: пѣса-о, пѣса-ла, пѣса-ло

II. Придев: пѣсѣ-н, пѣсѣ-на, пѣсѣ-но.

Примедбе за овај раздео.

1. Има неколико глагола који могу бити и у овом разделу и у првом: гибати, зазивати, зидати, јалакати, пѣскасти, ткати, чалакати, дремати, заимати, купати, сипати, затапати, сисати, потапсати, стасати, типсати, скитати се, шетати се, дихати, духати, њихати, пухати.

2. У глагола *пкати* кад иде по овом разделу онда *т* отнада у сад. времену: *чеш. чеш.* Овај глагол мења се и по првом и трећем разделу 5. врсте.

3. II. глаг. придев може имати наставак и *т. писат.*

4. Глагол *клати* има основу за сад. време *коли.*

5. *Дрктати* или *дрхтати* прелази и у други раздео треће врсте.

6. За глагол *хотети* казано је већ у трећој врсти другога раздела.

ТРЕЋИ РАЗДЕО.

У трећи раздео иду глаголи, којима основа за садашње време нема раздела.

Основа за сад. време *бер.*

Основа за неодр. начин: *бра.*

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. бѣр-ѣ-м	—
	2. бѣр-ѣ-ш	бѣр-и
	3. бѣр-ѣ	—
множ.	1. бѣр-ѣ-мо	бѣр-и-мо
	2. бѣр-ѣ-те	бѣр-и-те
	3. бѣр-ѹ	—
	1. Пређашње.	II. Пређашње.
јед.	1. бра̂-х	бра̂-х
	2. бра̂	бра̂-ш-е
	3. бра̂	бра̂-ш-е
множ.	1. бра̂-с-мо	бра̂-с-мо
	2. бра̂-с-те	бра̂с-те
	3. бра̂-ш-е	бра̂-х-у

Прилог сад. бѣр-ѹћ-и

Прилог пређ. бра̂-вш-и, бра̂-в

I. Придев: бра̂-о, бра̂-ла, бра̂-ло

II. Придев: бра-н, бра̂-на, бра̂-но

Примедба за овај раздео.

1. Глагол *ковати* има сад. вр. *кујем* и *ковем*, *гнати*: *жеснем* и *ренем*, а и по првом разделу: *гнам*.

2. Гдекоји глагол може имати II. пређ. време и од основе *кака* је у сад. времену: *зовијаж*.

3. Други глаголски придев има и наставак *т. коват*.

Шеста врста.

У шесту врсту иду глаголи којима се основа неодр. начина свршује на *ова*, *ева* или *ива*.

Основа: *купова* и *купу*.

	Садашње.	Заповедно.
јед.	1. кѹпу-ј-ѣ-м	—
	2. кѹпу-ј-ѣ-ш	кѹпу-ј
	3. к пу-ј-ѣ	—

множ. 1. кѹну-ј-ѿ-мо	кѹнѹ-ј-мо
2. к пу-ј-ѿ-те	кѹнѹ-ј-те
3. кѹну-ј-ѹ.	—
1. пређашње.	II. Пређашње.
јед. 1. купѡва-х	кѹновѡ-х
2. кѹпов	кѹновѡ-ш-е
3. кѹповѡ	кѹновѡ-ш-е
множ. 1. купѡва-с-мо	кѹновѡ-с-мо
2. купѡва-с-те	кѹновѡ-с-те
3. купѡва-ш-е	кѹновѡ-х-у

Прилог сад. кѹну-ј-ѹћ-и

Прилог пређ. купѡвѡ-виш-и, купѹвѡв

I. Придев: кѹпова-о, кѹновѡ-ла, кѹпѡвѡ-ло

II. Придев: кѹповѡ-н, кѹповѡ-на, кѹповѡ-но

Примедба за ову врсту.

У II. придеву може се чути и наставак *т. н. п. куповат.*

б.) Сирезање без уметка.

Овамо иду само:	јѿ-с-а-м	дѡ-м	ђје-м ¹⁾
	јѿ-си	дѡ-ш	ђје-ш
	јѿс-т	дѡ	ђје
мн. јѿс-мо	дѡ-мо	ђје-мо	
	јѿс-те	дѡ-те	ђје-те
	јѿс-у	дѡ-дѹ	ђ-ј-ѹ

Ова три глагола само у сад. времену немају уметка и по том спадају овамо.

О сложеним глаголским облицима.

а.) За радно стање.

1.

Будуће време постаје кад се глагол узме у неодређеном начину пак му се дода садашње време од глагола *хотети*, н. п.

Хоћеш поћи, ал' ћеш грдно проћи. —

Бог ће дати, те ће добро бити. —

¹⁾ по јужном говору.

Кад овако скраћено садашње време од *хотети* дође одмах за глаголом, онда се у глагола наставак *ти* изостави, пак се остало састави уједно са садашњим вр. од *хотети*, н. п. *хвалићу*, *плешћу*. Само у оних глагола који се у неодређеном нач. свршују на *ћи*, остаје у овоме догађају у будућем времену начин неодређени цео, н. п. *рећи ћу*, *доћи ћу*.

2.

Прво сложено пређашње вр. постаје кад се првове глаголском придеву дода од *бити* садашње несвршено време *јесам* или *сам*, н. п.

Јед.	1.	чѹо (чѹла, чѹло)	сам
	2.	чѹо (" ")	си
	3.	чѹо (" ")	је
мн.	1.	чѹли (чѹле, чѹла)	смо
	2.	чѹли (" ")	сте
	3.	чѹли (" ")	су

3.

Друго сложено пређашње вр. постаје кад се првове глаголском придеву дода од *бити* друго пређашње *бех* или *бејаш*, или сложено пређашње прво *био сам*, н. п. *бесмо сели*, или *бејасмо сели* или *били смо сели*.

4.

За погодбено се узима први глаголски придев са I. пређ. временом од *бити* (јесам), само што се онда у 3. лицу множ. не говори *бише*, него само *би*, н. п.

Јед.	1.	певао (певала, певало)	бих
	2.	" " "	би
	3.	" " "	би
Мн.	1.	певали (певале, певала)	бисмо
	3.	" " "	бисте
	3.	" " "	би

5.

За 3. лице јед. и мн. у запов. начину узима се 3. лице садашњег вр. с речју *нека* или *нек*, н. п. *нек пева*, *нека играју*.

6.) За трпно стање.

1.

Неодређени начин постаје кад се од онога глагола од којег се хоће да добије неодређени начин у трпном стању узме П. глаголски придев уз *бити*, н. п. *бити хваљен*.

2.

Садашње време постаје кад се уз сад. време од *бити* дода П. придев глаголски од онога глагола, од којег се хоће да начини садашње време у трпном стању, н. п. хваљен сам, будем хваљен.

3.

Прво пређашње постаје кад се уз прво пређашње од глагола *бити* дода П. глаг. придев од онога глагола, од којег се хоће да начини прво пређашње н. п. *биш хваљен*.

4.

Друго пређашње време постаје кад се уз друго пређ. од глагола *бити* дода други придев од глагола, од којег се хоће да начини друго пређ. н. п. *бејаш хваљен*.

5.

Прво пређашње сложено постаје кад се уз прво пређашње сложено од глагола *бити* дода П. глаголски придев од глагола, од кога се хоће да начини прво пређ. сложено н. п. *био сам хваљен*.

6.

Време будуће постаје кад се уз будуће време од глагола *бити* дода П. глаг. придев од глагола од којег се хоће да начини будуће време, н. п. *бићу хваљен*.

7.

Начин заповедни постаје кад се уз начин заповедни од глагола *бити* дода II. глаголски придев од глагола, од којег се хоће да добије заповедни начин, н. *п. буди хваљен.*

8.

Начин погодбени постаје кад се уз начин погодбени од глагола *бити* дода II. придев од глагола, од којег се хоће да добије начин погодбени, н. пр. *био би хваљен.*

Д О Д А Т А К. ¹⁾

1.

Поређење.

Придеви у поређењу добијају на своје основе наставак који показује поређење, на на основу каква тада буде, долазе наставци за падеже, и то онаки каки су у придева сложених. Тројак је сада наставак којим постају основе за поређење:

1. *ј*; тај наставак добијају ови придеви, и то:

а.) уз целу основу: *бео, бесан, благ, брз* и т. д.

б.) уз основу без крајњег гласа: *гладак, жидак, кратак* и т. д.

в.) уз основу без два крајња гласа: *висок, дебео, дубок* и т. д.

2. *ш*; тај наставак добијају ова три придева: *лак; ланши, леп; лепши, мек; мекши.*

¹⁾ Ово што је у додатку не припада облицима, него које науци о постајању речи које науци о реченицама, али је нужно да ово ученици у првом разреду знају, за то смо као додаток на крају „Облика“ и додали.

3. *иј*; неки придеви добијају овај наставак и то уз целу основу: *славан: слаенији, крупан: крупнији, паметан: паметнији, побожан: побожнији*, и т. д.

Придеви *добар, зао, велик, мали* имају други ред поређења од других корена: *бољи, гори, већи, мањи*.

Место *дужи* говори се и *дуљи*, а место *лакши:* *лагљи*; према томе има *претио, претљи*.

Од старогa придева *гд*, који се сада не говори, има још у поређењу *грђи*, којим се замењује у поређењу придев *гдан*, који је и сам постао од онога старогa.

Кад се пред овако упоређене придеве метне *нај*, онда постаје трећи ред поређења, н. п. млад, млађи, најмлађи, и т. д.

2.

Све речи по ономе што значе или су *имена* или *глаголи* или *речце*.

Имена се мењају по падежима (склањање); *глаголи* се мењају по начинима временима и лицима (спрезање); а *речце* се не мењају никако.

3.

Имена су или *именице* или *придеви* или *бројеви* или *заменице*.

Б р о ј е в и.

Бројеви су или *прости* или *редни*.

Прости.	Редни.
1. један, једна, једно	први, -а, -о,
2. два, две, два,	други, -а, -о,
3. три,	трећи, -а, -е,
4. четири,	четврти, -а, -о,
5. пет,	пети, -а, -о,
6. шест,	шести, -а, -о,
7. седам,	седми, -а, -о,
8. осам,	осми, -а, -о,

9. девет,	девети,-а,-о,
10. десет,	десети,-а -о,
11. једанаест,	једанаести,-а,-о,
12. дванаест,	дванаести,-а,-о,
19. деветнаест,	деветнаести,-а,-о,
20. двадесет,	двадесети,-а,-о,
90. деведесет,	деведесети,-а,-о,
100. сто,	—
101. сто и један.	сто први
200. двеста.	—
300. триста,	—
400. четири стотине,	—
500. пет стотина,	—
1000. хиљада,	—
3000. три хиљаде,	—
5000. пет хиљада,	—
1.000000. хиљада хиљада, (милијун.)	—

4.

Речце су или *прилози* или *предлози* или *савези* или *усклици*.

П р е д л о з и.

С другим падежем слажу се ови предлози: *без, близу, више, врх* (сврх, саврх), *до, из, иза, изван, између, изнад, испод, испред, код, крај* (накрај, покрај, украј), *место, након* (наком), *насред* (посред, усред), *ниже, од, око* (около), *осим, поред, после, преко, пре, ради*, (заради, поради), *уочи, чело*.

С трећим падежем слаже се *к* (ка).

С четвртим слажу се ови: *кроз, мимо, низ, уз*.

Са седмим слажу се: *при* и *према*.

С другим и са шестим слаже се: *с* или *са* или *су*.

С четвртим и са шестим слажу се: *за, међу, над, под, пред*.

С четвртим и са седмим слажу се: *на, о, по, у* (вљ).

Примедба. *Са* кад значи *због, за*, показујући вреле, и *у* (оу) кад значи *код*, слажу се с другим падежом.

С а в е з и.

Савези везују две речи или две реченице. Савези су ови: *и, те, тер, па, такође, такођер, не само — него и, ни—ни, или, јали, или—или, премда, анопрем, ако и, макар, да, па, те, дакле, а, нити, него, опет, ипак* и т. д.

П р и л о з и.

Прилози показују или место или време или начин н. п.

место: *где, овде, онде, ту* и т. д.

време: *кад, тад, сад, данас* и т. д.

начин: *како, тако, српски, јуначки* и т. д.

У с к л и ц и.

У склици су гласови којима базујемо осећања, н. п. а! ала! да! о! море! јао! леле! куку!—или су гласови којима подражавамо природи: луп! дан! пљус! бућ! прас! прок!

П О Г Р Е Ш К Е.

На страни 5. место „за које има ових 30 гласова“ треба да је: „за које има ових 30 слова.“

На страни 9. под 5. место *и и* треба да је *и и њ*.

На страни 11 под 1) место „*потпуно*“ треба да је „*потпуни*и.“

На страни 18. под 4. место „у првом падежу акцента“ треба да је: „у првом падежу ' акцента.“

